IMAGINARUL LINGVISTIC AL TRADUCĂTORULUI ÎNTRE CONSTRÂNGERI ŞI LIBERTĂŢI / L'IMAGINAIRE LINGUISTIQUE DU TRADUCTEUR ENTRE CONTRAINTES ET LIBERTÉS

Sanda-Maria ARDELEANU[1]

Rezumat: Atunci când traducătorul îşi începe munca de scriitură a noului text, imaginarul său lingvistic se activează automat, influenţându-i discursul în alegerea cuvintelor, opţiunea pentru anumite structuri morfosintactice, organizarea structurii noului discours ... Traducătorul devine de la început *locutorul* care permite imaginii sale să treacă în calitate de producător al discursului, construind în acelaşi timp o identitate culturală, socială sau profesională. Într-o mişcare de du-te-vino, precum locutorul-traducător rămâne creatorul propriului discurs, discursul devine creatorul identităţii individuale a locutorului-traducător.

Cuvinte-cheie: discurs, locutor, identitate culturală, identitate socială, identitate profesională

Résumé : Lorsque le traducteur se met à son travail d'écriture du nouveau texte, son imaginaire linguistique se met en marche automatiquement, en influençant son discours dans le choix des mots, l'option pour certaines structures morphosyntaxiques, l'organisation de la structure du nouveau discours ... Le traducteur devient d'emblée *le locuteur* qui laisse passer son image en tant que producteur du discours, tout en construisant une identité culturelle, sociale ou professionnelle. Dans un mouvement de va-et-vient, tout comme le locuteur-traducteur reste le créateur de son propre discours, le discours devient le créateur de l'identité individuelle de son locuteur-traducteur.

Mots-clés : discours, locuteur, identité culturelle, identité sociale, identité professionnelle

I. Argument

Ori de câte ori traducătorul îşi începe activitatea de scriere a noului text rezultat din transpunerea din limba A în limba B, imaginarul său lingvistic se pune în funcţiune în mod automat, influenţându-i alegerea cuvintelor potrivite, opţiunea pentru anumite structuri morfo-sintactice, organizarea textuală etc. Aceasta fiind premisa investigaţiei noastre lingvistice, putem spune că traducătorul capătă de la bun început „haina" locutorului – producător al textului/discursului şi, în acelaşi timp, construieşte o identitate culturală, socială sau profesională.

[1] Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava, sanda_ard@yahoo.com

BDD-A30077 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:36 UTC)

O astfel de relaţie biunivocă, strălucit descrisă de regretata lingvistă Anne-Marie HOUDEBINE, de la tragica pierdere a căreia se împlinesc chiar în aceste zile doi ani, în termenii teoriei Imaginarului lingvistic, funcţionează într-o manieră specifică în textul traducerii care introduce un element suplimentar între locutor şi limba sa („Chaque locuteur parle sa propre langue", spunea Anne-Marie Houdebine), şi anume, limba unui alt locutor pe care l-am denumi *locutor de referinţă*.

Constrângeri şi *libertăţi* sunt doi termeni ce nu fac neaparat parte, în această formă, din metalimbajul Imaginarului lingvistic, dar pe care am ales să-i folosim astăzi, fiind convinşi că nu i-ar fi displăcut non-conformistei autoare a teoriei, mai ales că terenul traductologiei nu este, încă, unul privilegiat pentru studierea raportului dintre locutor şi limba sa. Experienţa noastră în domeniu ne încurajează să continuăm să teoretizăm, specific, pe diferite teorii ale Limbii, gândind că *norma/normele* pot deveni *constrângeri*, iar derapajele admise de vorbitori, *libertăţi* ce merită a fi studiate.

II. Mirajul traductologic în spaţiul românesc

Dacă putem vorbi, astăzi, despre un adevărat „miraj traductologic" în spaţiul românesc în ultima sută de ani (pentru a relua o sintagmă fericită propusă în 2016 de către colegii de la Chişinău şi Tbilisi, ca temă pentru prima ediţie a Colocviului Internaţional pentru doctoranzi CODFREUCOR) este, mai întâi, graţie aplicării principiilor actului de traducere înscrise în Cursul de lingvistică generală al lui Ferdinand de Saussure (Sanda-Maria Ardeleanu, 2017; p. 93-103), apoi marilor proiecte culturale printre care şi cele ce leagă spaţiile culturale ce compun lumea francofonă (Houdebine, Anne-Marie, 2014; p. 40-64).

Anul 2016 rămâne înscris în istoria ştiinţelor limbajului ca „Anul Saussure" deoarece atunci s-au împlinit 100 de ani de la publicarea *Cursului său de lingvistică generală*. Recitind (oare, pentru a câta oară?!) textul fundamental, Biblia noastră, a lingviştilor, din perspectiva actului de traducere, am inventariat un set de principii care, se constată, au stat la baza fenomenului TRADUCERE în spaţiul european, deci şi în cel „mioritic". „Limba şi limbajul care nu se confundă", „limba ca produs social şi un ansamblu de convenţii necesare", „limba ca facultate manifestată la nivelul individului" (sursa Imaginarului lingvistic), „scrierea ca formă tangibilă a imaginilor acustice", „limba şi faptele ce ţin de om", „valoarea grupului care e legată de ordinea elementelor sale", de aici, „limba care exprimă prin succesiunea termenilor o anumită idee", „cuvintele ce îşi schimbă semnificaţia", „categoriile gramaticale ce evoluează", „limbile care traversează perioade mai mult sau mai puţin dinamice ale istoriei", „limbile care interpretează", printr-o serie întreagă de ezitări, „analogia şi acţiunea ei asupra limbii", „inovaţiile din limbă", „observaţiile legate de etimologie, limba literară", „limba ca document istoric", „comparaţia

BDD-A30077 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:36 UTC)

lingvistică" şi, cu siguranţă, mai sunt şi altele, toate acestea se constituie în acel fundament pe care s-a clădit o epocă întreagă, cea în care, după cum realitatea ne-o confirmă, „limba universală este traducerea".

Pe de altă parte, şi în interiorul francofoniei noastre, de exemplu, cuvintele au devenit un obiect de interes nu doar pentru specialişti, căci ele aparţin unui public larg: regretatul academician Marius Sala ne-a lăsat o comoară adevărată, formată din cuvintele care au scris istoria prin rolul lor de „mesageri" (Sala, Marius, 2009); comunităţile ale căror limbi erau considerate ca ecarturi, deviaţii de la normă (moldovenismele, belgicismele, canadianismele, elveţismele, martorii unui folclor recunoscut, variantele diatopice sau geografice) se transformă, astăzi, într-una din faţetele cele mai vizibile ale afirmării identităţii francofone, devenind un teren exploatat de către editori, autorii de dicţionare, traducători ... Traducerea şi produsele acesteia au devenit participanţi direcţi la păstrarea sau construcţia identitară şi, prin prisma cuvintelor, ca materie primă a fenomenului traducerii, s-a impus chiar o regândire a metalimbajelor care implică, în egală măsură, actori individuali şi colectivi.

Pentru a da un exemplu la îndemâna tuturor, familia cuvântului *francofon* ilustrează evoluţia semnificativă a reprezentărilor francofonilor care contestă impunerea unei norme unice, standard, optând pentru o serie de norme, printre care cea comunicaţională (a se vedea Tabloul normativ al teoriei Imaginarului lingvistic, Houdebine, Anne-Marie, 2002) ca legitimitate lingvistică a locutorului (Houdebine, Anne-Marie, 2014). Dinamica termenului se înscrie în mişcarea lexicală generalizată din această perioadă în care realităţile socio-culturale şi politice contribuie la îmbogăţirea limbilor, creativitatea lingvistică şi langajieră jucând un rol hotărâtor.

Ne aflăm, aşadar, în epoca co-construcţiilor şi a creării cuvintelor care contribuie, fără nicio îndoială, la difuzarea unui discurs, deseori paradoxal, asupra identităţilor culturale, lingvistice, din care cea francofonă nu este exclusă.

III. Traducerea şi limbile în contact pe teritoriul Bucovinei

Vă propunem un act de *Restitutio* atunci când ne-am hotărât să vorbim despre *traducere ca limbă universală*, transpusă într-un adevărat „miraj al traducerilor" creat de marii intelectuali, mai mult sau mai puţin cunoscuţi de către publicul larg, pasionaţi de transpunerea textelor dintr-o limbă în alta. Româna, germana, rusa, ebraica, polona, ucraineana, franceza şi chiar engleza s-au constituit în grupul „limbilor – sursă" sau cel al „limbilor – ţintă", din care şi către care s-a manifestat interesul unui număr impresionant de mare de traducători (investigaţia noastră aduce la lumină peste 100 de nume de intelectuali bucovineni preocupaţi de rescrierea, într-o limbă sau alta, a unor

BDD-A30077 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:36 UTC)

texte din toate domeniile vieţii: literatură, ştiinţă, istorie, politică, economie, media şi comunicare etc).

Paradoxal pentru unii, inedit pentru alţii, firesc şi logic pentru majoritatea dintre noi, intelectualii bucovineni au simţit nevoia, măcar o dată în viaţă, să recurgă la propria traducere a unor texte. Motivaţia era diversă: fie că ei considerau textul ca fundamental pentru domeniul respectiv, fie că cititorul de „literatură de plăcere" avea dreptul la accesul la mari autori, fie că exerciţiul însuşi al exprimării în altă limbă îi împingea pe oamenii de cultură să propună traducerea unor texte.

Bucovina, ca spaţiu al plurilingvismului autentic, dar şi, într-un anumit fel, avant-la-lettre, şi-a asigurat comunicarea dintre cetăţenii ei folosind şi cultivând această *„limbă universală*" – traducerea (sintagmă emanată şi validată de oficialii Uniunii Europene), noi am spune această artă care nu poate fi redusă nici la traductologie nici la oricare altă formă de analiză ştiinţifică. Aşa după cum oamenii au vorbit cu mult timp înainte de a se naşte ştiinţele limbajului, ei au tradus cu mult timp înainte de apariţia traducerii ca obiect ştiinţific. Limbile în contact din Bucovina au generat interferenţele lingvistice, mesajele aparţinând a două sau mai multe „coduri", traducerea devenind procedeul uzual ce asigura transmiterea şi înţelegerea mesajului.

Scriitorul jurnalist Constantin Berariu, profesorul – publicit Ilarion Berezniţchi, scriitoarea Lotte Berg, publicistul Ioan Bileţchi-Albescu, scriitorul Vasile Bumbac, publicistul Silvestru Danielescu, profesorul Animpodist Daşchievici, poeta Denisa Mirena Duran, protosinghelul Ieraclie Flocea, filologul Vasile Grecu, istoricul Eudoxiu Hurmuzachi, scriitorul Constantin Ignătescu, teologul orientalist Silvestru Isopescu, poetul Alfred Margul-Sperber, arhimandritul Vartolomei Măzăreanu, preotul Constantin Morariu, economistul Mircea Pienescu, poetul şi prozatorul Dragoş Protopopescu, profesorul-preot Ştefan Saghin, scriitorul Vasile Savel, cărturarul – arhiereu Filaret Scriban, poetul George Sion, compozitorul Dimitrie Suceveanu fac parte din prima generaţie de traducători din perioada ultimei sute de ani.

Din cea de a doua generaţie de intelectuali bucovineni cu preocupări în traducere se numără, printre alţii: filologul germanist şi istoricul literar Cornelia-Ana Andriescu, pedagogul, membru de onoare al Academiei Române, Iosif Antochi, criticul şi istoricul literar Dumitru Balan, scriitorul Eusebiu Camilar, scriitorul Theodor Cazaban, lexicograful şi autorul de manuale Constantin Duhăneanu, scriitorul Traian Filip, poetul Eugen Frunză, medicul Kurt Rudolf Geib, muzicologul compozitor Lucian Grigorovici, fizicianul Radu Grigorovici, poetul şi prozatorul Jona Gruber, prozatorul Nicolae Jianu, pictorul Alfred Kittner, poetul Vasile Levi̧tchi, prozatorul Horia Matei, filologul şi lingvistul Haralambie Mihăescu, scriitorul Modest Morariu, filologul Hertha Peretz, scriitorul evreu Norbert Iosef Rudel (cunoscut ca Radu Nor), traducătoarea germanistă Edith Silbermann, poetul Barbu Sluşanschi, eseistul şi scriitorul

BDD-A30077 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:36 UTC)

Mircea Streinul, sociologul şi pedagogul Leon Ţopa, scriitorul Tudor Ţopa, poetul şi prozatorul Iulian Vesper, sculptorul şi scriitorul Manfred Winkler.

În fine, îi situăm în cea de a treia generaţie pe ziaristul Tudor Andrieş, publicista Doina Monica Broşteanu, ziarista şi prozatoarea Doina Cernica, filologul Albumiţa-Muguraş Constantinescu, poetul Ion Cozmei, filozoful politic Aurelian Crăiuţu, prozatorul şi publicistul Grigore Crigan, poetul şi dramaturgul Ion Gheorghiţă, prozatorul Stelian Gruia (Iaţentiuc), preotul şi scriitorul Corneliu Irod, poetul şi prozatorul Vitali Kolodii, poetul şi publicistul Mircea Lutic, profesorul de teologie Vasile Mihoc, profesorul şi poetul Mircea Octavian Nestor, scriitoarea Lucia Olaru-Nenati, istoricul literar şi publicistul Liviu Papuc, prozatorul şi poetul Platon Pardău, preotul şi eseistul Gheorghe Popa, teologul Alexandru Prelipcean, romancierul şi pictorul Mihai Prepeliţă, lector univ. Gina Puică, folcloristul Ioan Rebuşapcă, lingvista Aspazia Reguş, scriitoarea Ioana Rostoş, istoricul şi criticul literar Petruţa Spânu, filologul Elena-Brîndușa Steiciuc, poetul Arcadie-Vasile Suceveanu, poetul şi prozatorul Ştefan Tcaciuc, scriitorul George Timcu, istoricul Ştefăniţa Mihaela Ungureanu, poetul Ion Vatamanu.

Fără a avea pretenţia unei treceri în revistă exhaustive a intelectualilor bucovineni traducători şi fără a pune sub semnul îndoielii abordarea ştiinţifică a traducerii, ne permitǎm să observăm caracterul preponderent artistic al transpunerilor dintr-o limbă în alta în perioada şi pe teritoriul geografic avute în vedere. Remarcăm, de asemnea, lipsa frontierelor bine definite atunci când vorbim despre profilul profesional al traducătorilor, de aici, decurgând diversitatea excepţională a operelor traduse (de la poveştile pentru copii până la textul ştiinţific cu amprentă academică, de la literatură până la cărţile sfinte, de la poezia populară la libretul de operă, de la „cartea de pe noptieră" la textul de istorie sau critică literară ...).

IV. În loc de concluzii

În 1996, la Iaşi, cunoscutul teoretician al traducerii Eugene A. Nida, spunea într-un interviu: „Una dintre problemele traducerii constă în faptul că ea nu reflectă adecvat structura discursului sau cultura receptivă". „Procesul de traducere este în primul rând o tehnologie care solicită alte discipline precum: lingvistica, antropologia culturală, psihologia, filologia, pentru a ne ajuta să rezolvăn anumite probleme. Să construieşti un pod nu e o ştiinţă ci o tehnologie şi, într-un anumit sens, când traducem construim poduri. Studiul procesului de transpunere a unui mesaj în altă limbă poate fi ştiinţific, fără ca actul în sine să reprezinte o ştiinţă" (p. 178). Cu alte cuvinte, ancorarea unui text tradus dintr-o limbă spre alta în cultura celor două limbi se transformă, cu suportul „metadiscursului tehnic", într-un gest cultural, social, politic de anvergură.

BDD-A30077 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:36 UTC)

Bibliografie:

Ardeleanu, Sanda-Maria (2016): „Dimensions socio-culturelles de la terminologie francophone", în rev. *Studia Universitatis Moldaviae*, nr. 4 (94), Universitatea de Stat Moldova, Chişinău;

Ardeleanu, Sanda-Maria (2017): „La francophonie roumaine-Restitutio: „Intellectuels roumains d'expression française" – un vaste projet traductologique", în rev. *Etudes interdisciplinaires en Sciences, humaines*, no.4/2017, Editions Université d'Etat Ilia, Géorgie; p.93-103;

Ardeleanu, Sanda-Maria, Crăciunescu, Ana (2018): „Le métadiscours de la traduction d'édition: un discours „marginal" ou „marginalisé"?, în *Du monème au texte: paramètres lexico-sémantiques et discursifs*, Tome IV, Chişinău, p. 182-188;

Ardeleanu, Sanda-Maria (2018): „Imaginaire linguistique et construction de l'identité culturelle – Hommage à Anne-Marie Houdebine", în *Colocviul Internaţional de Ştiinţe ale Limbajului „Eugeniu Coşeriu"* (CISL, ediţia a XX-a), Chişinău, p. 272-278;

Houdebine, Anne-Marie (coord.) (2002): *L'imaginaire linguistique*, l'Harmattan, coll. „Langue et parole", Paris;

Houdebine, Anne-Marie (2014): „L'imaginaire linguistique entre langue idéale et idéal de langue, entre norme et normes", în *Lingvistică integrală – Multilingvism – Discurs literar*, Helena Bukovine, Cernăuţi, p. 40-64;

Lane, Philippe (1992/2007): *La périphérie du texte/Periferia textului*, Institutul European, Iaşi;

Nida, A. Eugene (2004): *Traducerea sensurilor*, Institutul European, Iaşi;

Sala, Marius (2009): *Cuvintele – mesageri ai istoriei*, Editura Meronia, Bucureşti;

Saussure, Ferdinand de (1973): *Cours de linguistique générale*, Payot, Paris;

Yakobson, R. (1963): „Aspects linguistiques de la traduction, în *Essais de linguistique générale*, Ed. de Minuit, Paris.

Corpus de studiu:

Satco, Emil, Niculica, Alis (2018) *Enciclopedia Bucovinei*: vol.I – III, Ed. Karl A. Romstorfer, Suceava

BDD-A30077 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:36 UTC)